CSRD: geen tijd te verliezen!

Verkenning toepassing nieuwe regelgeving duurzaamheid in jaarverslag (CSRD) bij beursgenoteerde ondernemingen en accountantsorganisaties

Lees verder

AFM

Inhoud

Samenvatting 3

Kernbegrippen 7

01 Inleiding 9

02 Duurzaamheidsverslaggeving heeft in korte tijd nog een lange weg te gaan 13

03 Beschikbare en betrouwbare duurzaamheidsdata laat nog te wensen over 19

04 Zorgen over de begrijpelijkheid van de assurance-verklaring 22

05 Een dreigend tekort aan capaciteit en deskundigheid 25

06 Beschrijving van de onderzoeksmethodiek 27

Samenvatting

Figuur 1. Tijdlijn: implementatie van de CSRD

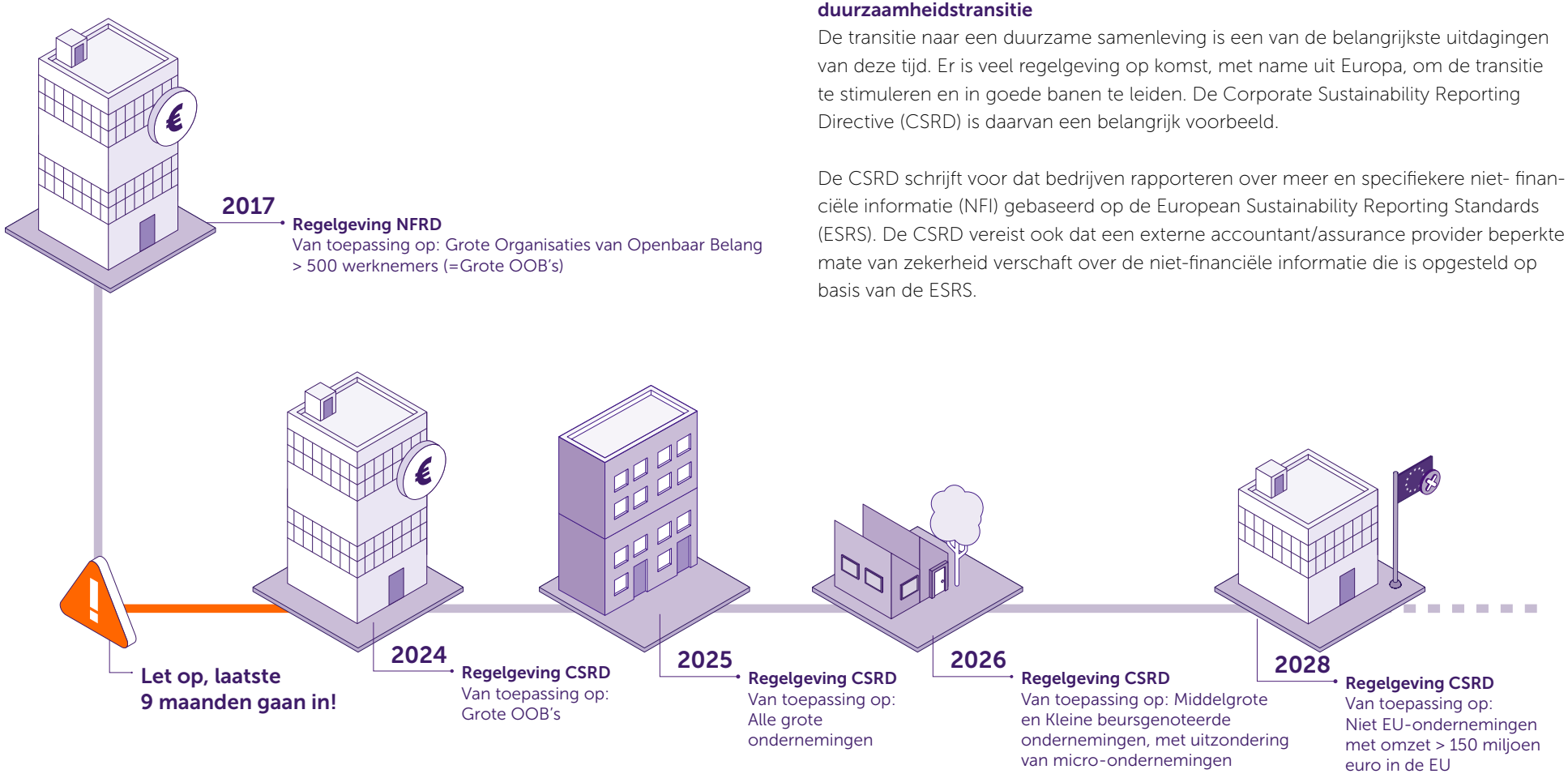

Goede duurzaamheidsinformatie in verslaggeving belangrijke spil in duurzaamheidstransitie

De transitie naar een duurzame samenleving is een van de belangrijkste uitdagingen van deze tijd. Er is veel regelgeving op komst, met name uit Europa, om de transitie te stimuleren en in goede banen te leiden. De Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) is daarvan een belangrijk voorbeeld.

De CSRD schrijft voor dat bedrijven rapporteren over meer en specifiekere niet- financiële informatie (NFI) gebaseerd op de European Sustainability Reporting Standards (ESRS). De CSRD vereist ook dat een externe accountant/assurance provider beperkte mate van zekerheid verschaft over de niet-financiële informatie die is opgesteld op basis van de ESRS.

Geef in hele keten prioriteit aan het op orde krijgen van duurzaamheidsinformatie

Door de CSRD neemt het aantal ondernemingen dat te maken krijgt met de nieuwe rapportageverplichtingen vanaf 2024 sterk toe. Ondernemingen, accountantsorganisaties en andere ketenpartijen staan voor dezelfde uitdagingen. Dit betekent dat zij prioriteit moeten geven aan het op orde krijgen van duurzaamheidsrapportages en daarvoor op zoek moeten gaan naar voldoende capaciteit en deskundigheid. Dat er geen tijd is te verliezen laat figuur 1 goed zien. De CSRD gaat over 9 maanden in en vervangt de Richtlijn Niet-financiële Rapportage (NFRD), de voorganger van de CSRD die al sinds 2017 van toepassing is. De CSRD wordt ook na 2024 nog verder uitgebreid met onder andere grote niet-OOB's (2025) en middelgrote en kleine beursondernemingen (2026).

Vooruitlopend op komst CSRD: verkennend onderzoek naar rapportage en verstrekte assurance op niet-financiële informatie

De komst van de CSRD en de zorgen van beleggers en andere gebruikers over de verbinding tussen niet-financiële informatie en financiële informatie zijn voor de AFM aanleiding geweest om in 2022 een verkennend onderzoek uit te voeren naar niet-financiële informatie in het bestuursverslag en de daarbij verstrekte assurance.

Uitkomsten verkenning en goede voorbeelden om mee aan de slag te gaan, want de CSRD komt eraan

Met de onderzoeksuitkomsten willen we beursgenoteerde ondernemingen en accountantsorganisaties stimuleren om de NFI-verslaggeving en assurance te verbeteren. In het rapport delen we ook goede voorbeelden (good practices) die we hebben gezien. Zo zijn zij beter voorbereid op de komst van de CSRD en komen ze tegemoet aan de informatiebehoeften van beleggers en andere gebruikers. We benadrukken dat de weg naar een meer duurzame samenleving niet eenvoudig is en dat de urgentie groot is. Ondernemingen, beleggers, accountants, maatschappelijke organisaties, consumenten en toezichthouders zijn allemaal onderdelen van een complex geheel. Iedereen in de keten moet verder in beweging komen en zijn verantwoordelijkheid nemen om aan de wet te voldoen en tot een duurzame samenleving te komen.

In AFM-verkenning: 27 beursgenoteerde ondernemingen en de vier grootste accountantsorganisaties

We hebben een aantal sectoren geselecteerd waar klimaatimpact, zoals de CO_2-uitstoot een grote rol spelen. Dit zijn banken, olie en gas, manufacturing, levensmiddelen en technologie. In totaal zijn de jaarverslagen (boekjaar 2021) van 27 beursgenoteerde ondernemingen uit die sectoren meegenomen. Dat is ongeveer een derde van de ondernemingen waarop de NFRD al sinds 2017 van toepassing is en die bij de AFM onder verslaggevingstoezicht staan.

Vanaf 2024 is 'limited assurance' van de externe accountant op niet-financiële informatie verplicht. De assurance-verklaringen op de niet-financiële informatie van de geselecteerde beursgenoteerde ondernemingen zijn alleen door Big-4-accountantsorganisaties verstrekt. Daarom is in de verkenning gekeken hoe de vier grootste OOB-accountantsorganisaties (Deloitte, EY, KPMG, PwC) hiermee omgaan.

Verkenning gericht op toepassing ESG-thema 'klimaat'

We hebben ons onderzoek beperkt tot de toepassing van 1 van de 6 milieuthema's(E) uit de ESRS, namelijk klimaat. 'Klimaat' is slechts een van de vele ESG-puzzelstukjes, maar wel een met een grote en belangrijke impact op de duurzaamheidtransitie. Er is dan ook veel maatschappelijke aandacht voor klimaat en de meeste duurzaamheidsregelgeving ziet toe op klimaatrisico's.

Uitkomsten verkenning ESG-thema 'klimaat': Ondernemingen hebben nog veel huiswerk te doen

Uit onze verkenning blijkt dat de helft van de 27 beursgenoteerde ondernemingen de negatieve effecten van ondernemingen op milieu en samenleving niet of beperkt toelicht. Verder zien wij dat de meerderheid van de onderzochte ondernemingen niet voldoende transparant is over de (financiële) impact van klimaatverandering en de energietransitie op de onderneming. Daarnaast valt het op dat de helft van de 27 ondernemingen niet duidelijk is over de manier waarop zij hun klimaatdoelstellingen denken te realiseren. Tenslotte zien wij dat in een aantal gevallen belangrijke duurzaamheidsonderwerpen voor een onderneming nog onvoldoende aandacht krijgen in het jaarverslag.

Duurzaamheidsverslaggeving van grote ondernemingen heeft in korte tijd nog lange weg te gaan, acties:

1. Breng de belangrijkste duurzaamheidsonderwerpen prominenter naar voren in jaarverslag;
2. Rapporteer beter over de negatieve effecten van de bedrijfsvoering;
3. Wees transparanter over de (financiële) impact van klimaatverandering en de energietransitie op de onderneming;
4. Schep meer duidelijkheid hoe klimaatdoelstellingen worden gerealiseerd en welke dilemma's daarbij worden ervaren;
5. Betrek de accountant vanuit zijn rol bij de beoordeling van het evenwichtige beeld van duurzaamheidsverslaggeving.

Toelichting

Ondernemingen moeten transparant zijn over hun impact op het milieu, hun werknemers, de samenleving en over de financiële impact van ESG-factoren op de onderneming. Dat eisen beleggers en andere gebruikers, zoals overheden en NGO's steeds meer. Ze moeten daarbij voldoende aandacht besteden aan zowel gunstige/positieve aspecten als ongunstige/negatieve aspecten van de bedrijfsactiviteiten. Ook moet greenwashing worden voorkomen. Verder is voor gebruikers van het jaarverslag een goede verbinding tussen de financiële en de niet-financiële verslaggeving belangrijk.

Tenslotte moet er een logische en samenhangende verbinding zijn tussen de verschillende onderdelen van het bestuursverslag die betrekking hebben op ESG, zoals strategie, doelstellingen, risicoparagraaf en prestaties en het dividend- en beloningsbeleid.

Een goed voorbeeld van een belangrijke nog te maken stap, is de rapportage van dubbele materialiteit. Dit betekent dat ondernemingen moeten rapporteren over zowel de (financiële) impact van de omgeving, bijvoorbeeld klimaatverandering, op de onderneming (van buiten naar binnen) als ook over hun positieve en nadelige impact op milieu en samenleving (van binnen naar buiten). In ons onderzoek geven ondernemingen aan dat de dubbele materialiteit één van de uitdagingen van de CSRD is. Vooral het vertalen van milieuaspecten naar financiële impact is complex. Uit ons onderzoek blijkt ook dat de negatieve effecten van ondernemingen op milieu en samenleving niet of slechts zeer beperkt worden toegelicht.

Beschikbare en betrouwbare duurzaamheidsdata laat nog te wensen over, acties:

1. Investeer versneld in IT-systemen en processen rondom duurzaamheidsdata;
2. Rapporteer meer over scope-3-emissies;
3. Doe een oproep aan de keten: ook uw klanten en leveranciers zijn verantwoordelijk.

Figuur 2. De keten

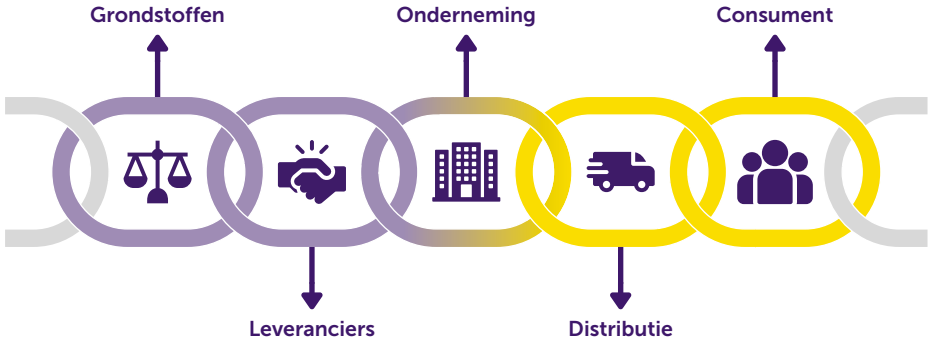

Toelichting

Het is belangrijk dat ondernemingen nagaan welke data zij nodig hebben van zowel interne als externe partijen uit de keten om in overeenstemming met de CSRD te rapporteren. In aansluiting daarop moeten zij tijdig (verder) investeren in IT systemen en processen rondom duurzaamheidsdata, zodat de systemen en processen zijn ingericht voor het leveren van beschikbare en betrouwbare data. We zien nu nog een aantal flinke uitdagingen bij het verzamelen en registreren van deze data. Zo moet straks veel meer en specifieke data worden verzameld dan waarover op dit moment wordt gerapporteerd. Ook zijn niet-financiële data vaak nog niet zo betrouwbaar als financiële data en is NFI data vaak niet te halen uit de bestaande (financiële) administratie. Daardoor wordt bijvoorbeeld nog te weinig gerapporteerd over scope-3-emissies. Ondernemingen moeten dus versneld investeren in IT systemen en processen rondom duurzaamheidsdata en hun ketenpartners wijzen op hun rol om op dezelfde manier data te verzamelen en te registreren.

Zorgen over de begrijpelijkheid van de assurance-verklaring door de externe accountant, acties:

1. Zorg voor meer duidelijkheid in de aard en diepgang van de assurancewerkzaamheden;
2. Maak uitdagingen en dilemma's in de assurance-verklaring transparant.

Toelichting

De niet-financiële informatie die ondernemingen in hun jaarverslag opnemen, moet na de inwerkingtreding van de CSRD in 2024 verplicht van een assurance-verklaring worden voorzien. De begrijpelijkheid van de huidige assurance-verklaringen bij NFI van de geselecteerde beursgenoteerde ondernemingen, laat op een aantal punten te wensen over. Daardoor kunnen gebruikers meer waarde hechten aan de verklaring dan gerechtvaardigd is. Zo zorgen bijvoorbeeld scopebeperkingen in de assurance-verklaring voor onduidelijkheid en werken combinaties van 'redelijke mate van zekerheid' en 'beperkte mate van zekerheid' in een verklaring verwarrend. De CSRD sluit 'cherry picking' uit en zorgt voor één 'limited-assurance' verklaring volgens dezelfde standaarden.

Dreigend tekort aan capaciteit en deskundigheid, acties:

1. Ondernemingen moeten nagaan welke capaciteit en deskundigheid benodigd is voor de invoering van de CSRD;
2. Kijk naar de inrichting van de accountantsorganisatie en wat er qua capaciteit en deskundigheid nodig is om versneld mee te groeien met de verwachte hausse aan assurance-opdrachten.

Toelichting

Er zijn nog flinke stappen nodig in capaciteit en deskundigheid bij zowel de ondernemingen als de accountantsorganisaties. Daarnaast moet de inrichting van accountantsorganisaties versneld meegroeien met de verwachte hausse aan assurance-opdrachten.

Kernbegrippen

Hieronder is een overzicht van kernbegrippen opgenomen die context geven bij het lezen van dit rapport.

Kernbegrippen	Toelichting
Scope 1, 2 en 3	Scope 1: directe emissies van bronnen die de uitgevende instelling in eigendom of onder beheer heeft. Scope 2: indirecte broeikasgasemissies van aangekochte energie, zoals elektriciteit, warmte of koeling, gegenereerd buiten de uitgevende instelling en verbruikt door de uitgevende instelling. Scope 3: omvat alle indirecte emissies die plaatsvinden in de waardeketen van een uitgevende instelling.
Accountantsorganisaties met een OOB-vergunning	Accountantsorganisaties met een vergunning van de AFM voor het uitvoeren van wettelijke controles bij cliënten die een organisatie van openbaar belang zijn en wettelijke controles bij cliënten die geen organisatie van openbaar belang zijn.
Accountantsorganisaties met een reguliere vergunning	Accountantsorganisaties met een vergunning van de AFM voor het uitvoeren van wettelijke controles bij cliënten die geen organisatie van openbaar belang zijn.
Assurance-opdracht	Een assurance-opdracht is een professionele dienst waarbij een accountant voldoende en geschikte assurance-informatie wil verkrijgen om een conclusie tot uitdrukking te brengen om de mate van vertrouwen van de beoogde gebruikers, niet zijnde de verantwoordelijke partij, in de uitkomst van de meting of evaluatie van het onderzoeksobject ten opzichte van criteria te versterken.
Verklaring met beperking	Een goedkeurende verklaring met uitzondering van een onderdeel van de verslaggeving.
Assurance-verklaring met beperkte mate van zekerheid (“limited assurance”)	Bij een verklaring met een beperkte mate van zekerheid verklaart de externe accountant dat hem niet is gebleken dat de door hem beoordeelde informatie fouten bevat (‘negatieve assurance’).
Assurance-verklaring met redelijke mate van zekerheid	Bij een verklaring met een redelijke mate van zekerheid verklaart de externe accountant dat de door hem gecontroleerde informatie juist en volledig is (‘positieve assurance’).
Carbon Credits	Een verhandelbare certificaat of vergunning die organisaties en individuen in staat stelt hun CO_2-uitstoot te compenseren door ergens anders CO_2-uitstoot te reduceren.
Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)	Nieuwe Europese richtlijn die ondernemingen vanaf boekjaar 2024 verplicht te rapporteren over duurzaamheid.

Kernbegrippen	Toelichting
European Sustainability Reporting Standards (ESRS)	Europese verslaggevingsregels die ondernemingen moeten toepassen voor hun duurzaamheidsrapportage op grond van de CSRD.
Greenwashing	Het oneigenlijk plakken van het predicaat 'duurzaam' op producten dan wel het groener voorstellen van prestaties door ondernemingen dan ze daadwerkelijk zijn.
Kwaliteitswaarborgen	Kwaliteitswaarborgen zijn werkwijzen, procedures en maatregelen die in het stelsel van kwaliteitsbeheersing van een accountantsorganisatie zijn opgenomen. Deze dienen ertoe te leiden dat de externe accountant die de controle- of beoordelingsverklaring afgeeft dit kan doen op vakbekwame, onafhankelijke, integere en herkenbare wijze.
Niet-financiële informatie (NFI)	In de context van dit onderzoek wordt onder NFI verstaan: milieu-, sociale en governance gerelateerde informatie (ESG).
Non-Financial Reporting Directive (NFRD)	De voorloper van de CSRD.
Opdrachtgerichte Kwaliteitsbeoordeling (OKB)	Een kwaliteitswaarborg gericht op het voorkomen van ernstige tekortkomingen in de kwaliteit van wettelijke controles voor afgifte van de controleverklaring.
Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)	Europese verordening met betrekking tot informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector.
Stelsel van kwaliteitsbeheersing	Het stelsel van kwaliteitsbeheersing bevat onder andere procedures, beschrijvingen en standaarden, die ten doel hebben de naleving door de accountantsorganisatie te waarborgen van de bij en krachtens de wet gestelde regels.
Wettelijke controle	Een wettelijke controle is een controle van een financiële verantwoording van een onderneming ten behoeve van het maatschappelijk verkeer die in de Wet toezicht accountantsorganisaties specifiek als wettelijke controle is aangemerkt. Het gaat dan bijvoorbeeld om de controles van jaarrekeningen van middelgrote en grote vennootschappen, gemeentes, provincies en diverse financiële ondernemingen.

01 Inleiding

Figuur 3. Tijdlijn: implementatie van de CSRD

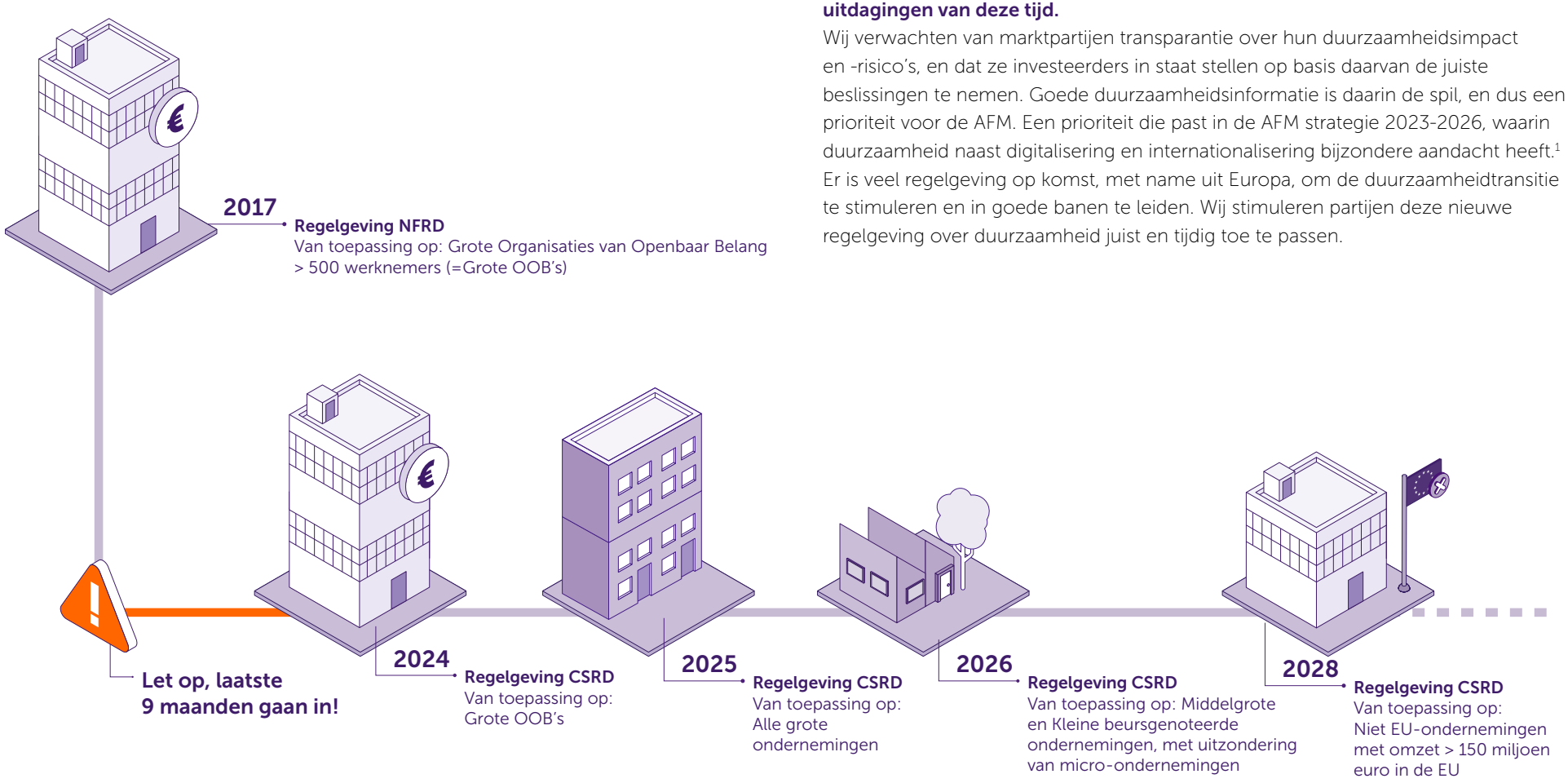

De transitie naar een duurzame samenleving is een van de belangrijkste uitdagingen van deze tijd.
Wij verwachten van marktpartijen transparantie over hun duurzaamheidsimpact en -risico's, en dat ze investeerders in staat stellen op basis daarvan de juiste beslissingen te nemen. Goede duurzaamheidsinformatie is daarin de spil, en dus een prioriteit voor de AFM. Een prioriteit die past in de AFM strategie 2023-2026, waarin duurzaamheid naast digitalisering en internationalisering bijzondere aandacht heeft.[1] Er is veel regelgeving op komst, met name uit Europa, om de duurzaamheidtransitie te stimuleren en in goede banen te leiden. Wij stimuleren partijen deze nieuwe regelgeving over duurzaamheid juist en tijdig toe te passen.

1 Strategie 2023-2026 (afm.nl)

Rapportage en assurance niet-financiële informatie voor steeds meer ondernemingen verplicht

Een belangrijke stap richting betere duurzaamheidsverslaggeving is de nieuwe EU-richtlijn voor de rapportage over de duurzaamheid van ondernemingen: de 'CSRD' (Corporate Sustainability Reporting Directive). De CSRD is vanaf boekjaar 2024 verplicht voor grote organisaties van openbaar belang (OOB's).[2] Daarna volgen de resterende grote ondernemingen (boekjaar 2025), middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen vanaf boekjaar 2026[3] (met uitzondering van micro-ondernemingen) en vanaf boekjaar 2028 niet-EU ondernemingen met een omzet van meer dan €150 miljoen in de EU. De CSRD schrijft voor dat deze ondernemingen rapporteren over meer en specifiekere niet-financiële informatie gebaseerd op de Europese verslaggevingsregels over duurzaamheid (ESRS).[4] Verslaggeving over duurzaamheid is nog volop in beweging. De komende jaren zullen de ESRS verder worden ontwikkeld. Zo worden nog sectorspecifieke standaarden ontwikkeld, waarvan de eerste voorstellen in 2023 worden gepubliceerd en komen er standaarden voor mkb ondernemingen.

Op wereldwijd niveau heeft de International Sustainability Standards Board (ISSB) van de IFRS Foundation in 2022 concept internationale standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving gepubliceerd. Deze regels moeten de relevantie en vergelijkbaarheid van duurzaamheidsverslaggeving internationaal verbeteren.[5] Publicatie van de eerste twee definitieve standaarden wordt halverwege 2023 verwacht.

2 Dit zijn organisaties in de zin van artikel 2:398 lid 7 BW.
3 Middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen kunnen ervoor kiezen de CSRD pas vanaf boekjaar 2028 te laten ingaan (twee jaar opt out periode).
4 De European Financial Reporting Advisory Group heeft de European Sustainability Reporting Standards (ESRS) opgesteld die ondernemingen moeten toepassen voor hun duurzaamheidsrapportage op grond van de CSRD. Deze ESRS hebben betrekking op diverse ESG-onderwerpen, waaronder klimaat. Deze standaarden voor Europese duurzaamheidsverslaggeving zijn in concept in november 2022 gepubliceerd. De ESRS moeten uiterlijk op 30 juni 2023 door de Europese Commissie zijn goedgekeurd.
5 AFM pleit voor meer eenduidigheid en uitvoerbaarheid van internationale standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving

1.1 Ons onderzoek

AFM doet verkennend onderzoek naar niet-financiële informatie in het bestuursverslag en de verstrekte assurance daarbij.

De komst van de CSRD en de zorgen van beleggers en andere gebruikers over de verbinding tussen niet-financiële informatie en financiële informatie zijn voor de AFM aanleiding geweest in 2022 een verkennend onderzoek uit te voeren naar niet-financiële informatie in het bestuursverslag en de verstrekte assurance daarbij.

Het onderzoek spitst zich toe op klimaat en is vooral verkennend van aard. De onderzoeksvragen richten zich op:

1. De mate van de samenhang tussen de niet-financiële en financiële verslaggeving;
2. De mate waarin accountantsorganisaties en externe accountants invulling geven aan hun rol bij het verschaffen van zekerheid over niet-financiële informatie en de wijze waarop de accountantsorganisaties de externe accountant ondersteunen bij het verstrekken van assurance ten aanzien van niet-financiële informatie.

27 beursgenoteerde ondernemingen en de vier grootste OOB-accountantsorganisaties in het onderzoek betrokken

We hebben een aantal sectoren geïdentificeerd waar klimaataspecten en -risico's, zoals de CO_2 uitstoot, een grote rol spelen: banken, olie en gas, manufacturing, levensmiddelen en technologie. Per sector zijn de jaarverslagen van de meeste ondernemingen uit die sector geselecteerd. In totaal zijn de jaarverslagen van 27 beursgenoteerde ondernemingen over boekjaar 2021 meegenomen. We hebben vier OOB-accountantsorganisaties (Deloitte, EY, KPMG en PwC) in ons onderzoek betrokken.

De CSRD raakt niet alleen de onderzochte beursgenoteerde ondernemingen en de 4 OOB-accountantsorganisaties

De CSRD is van toepassing op alle grote ondernemingen, middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen en de niet-EU ondernemingen met een omzet van meer dan €150 miljoen in de EU. Ook zullen naar verwachting door de komst van de CSRD de andere OOB-accountantsorganisaties en accountantsorganisaties met een reguliere vergunning meer ondernemingen van assurance op NFI gaan voorzien.

De observaties uit dit rapport zijn daarom ook van belang voor andere ondernemingen en accountantsorganisaties.

AFM-onderzoek: forse inspanningen nodig bij ondernemingen om tijdig aan CSRD/ESRS te kunnen voldoen

De AFM benadrukt in dit rapport een aantal uitdagingen en zorgen die zij ziet op weg naar de toepassing van de nieuwe verslaggevingsstandaarden op het gebied van duurzaamheid. Daarnaast geeft zij aanbevelingen ten aanzien van een aantal onderwerpen, zoals toelichtingen op klimaatdoelstellingen, de (financiële) impact van klimaatverandering (mitigatie en adaptie), de mate waarin klimaatdoelstellingen zijn en zullen worden gerealiseerd en het gebruik van scenario's. Op basis van deze nieuwe verslaggevingsstandaarden zullen deze toelichtingen op grond van ESRS E1 klimaat verplicht worden. Voor veel ondernemingen betekent dit dat zij nog een forse inspanning zullen moeten leveren om tijdig te kunnen voldoen aan de nieuwe verslaggevingsregels.

1.2 Achtergrond bij het onderzoek

Toenemende aandacht voor ESG-doelen met focus op klimaatrisico's

De maatschappelijke aandacht voor milieu (Environmental), sociale onderwerpen (Social) en vraagstukken op het gebied van bestuur (Governance), gezamenlijk aangeduid als ESG, is de afgelopen jaren flink toegenomen. De focus in het publieke debat ligt momenteel op klimaatrisico's, omdat de negatieve gevolgen van klimaatverandering steeds meer zichtbaar worden en vragen om urgente maatregelen. Zo is in het klimaatakkoord van Parijs 2020-2050 overeengekomen dat de gemiddelde temperatuur op de aarde met niet meer dan 2 graden Celsius mag stijgen ten opzichte van het pre-industriële tijdperk en dat landen ernaar streven dat de temperatuur maximaal 1,5 graden Celsius stijgt. Europa wil in 2050 klimaatneutraal zijn. Daartoe heeft de Europese Commissie in 2019 het pakket van de Green Deal geïntroduceerd. De uitstoot van broeikasgassen zal op weg naar 2050 fors omlaag moeten worden gebracht. De toenemende aandacht voor ESG, onder andere vanwege de Europese Green Deal heeft grote gevolgen voor verschillende partijen. Ook voor ondernemingen en accountantsorganisaties zal de impact aanzienlijk zijn.

Niet alleen financieel, maar ook voor hun interne IT systemen en processen en de manier waarop ondernemingen over ESG-aspecten verslag moeten doen en externe accountants een assurance-verklaring af moeten geven.

Transparantie vereist over groene doelstellingen, de realisatie ervan en de financiële consequenties

Zo willen beleggers, overheden en andere gebruikers bijvoorbeeld dat ondernemingen in hun verslaggeving transparant zijn over de doelstellingen op het gebied van klimaat. Ook willen zij transparantie over hoe ondernemingen denken deze doelstellingen te bereiken en wanneer en hoe ver ondernemingen zijn gevorderd in het bereiken van deze doelstellingen. Daarnaast willen beleggers weten welke financiële gevolgen (op lange termijn) gepaard gaan met de klimaatstrategie van ondernemingen.

Vertaald naar de (jaar)verslaggeving van ondernemingen betekent dit dat sprake moet zijn van consistentie en verbinding tussen de financiële en de niet-financiële verslaggeving. Vanuit verschillende rapporten zijn zorgen geuit over het gebrek aan connectiviteit.[6] Door niet-financiële informatie (NFI) goed[7] in de jaarverslaggeving op te nemen en de relatie met financiële gevolgen op zowel korte als lange termijn te leggen, kunnen stakeholders zoals beleggers beter geïnformeerde keuzes maken.

Nieuwe wetgeving moet leiden tot meer transparantie over hoe duurzaam een businessmodel is

De CSRD vervangt de huidige NFRD-richtlijn (Non-financial Reporting Directive, in Nederland geïmplementeerd in het 'BNFI', het Besluit bekendmaking niet-financiële informatie) uit 2017 die van toepassing is op grote organisaties van openbaar belang met meer dan 500 werknemers. Ook de sinds 2021 geldende Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) draagt bij aan meer transparantie over duurzaamheid. Deze verordening bevat nieuwe regels voor de informatieverstrekking over duurzaamheid in de financiële sector.

6 De zorgen blijkt onder andere uit de rapporten Flying blind: The glaring absence of climate risks in financial reporting - Carbon Tracker Initiative en Still Flying Blind: The Absence of Climate Risk in Financial Reporting - Carbon Tracker Initiative van het Carbon Tracker Initiative.

7 Daarmee bedoelen we dat informatie begrijpelijk, relevant, verifieerbaar en vergelijkbaar is en op een getrouwe wijze wordt weergegeven.

Het doel van de nieuwe wet- en regelgeving voor duurzaamheid is om de financiële stromen te verschuiven naar activiteiten en ondernemingen die meer gericht zijn op de transitie naar een duurzame samenleving.

De CSRD en SFDR zijn behulpzaam bij het bestrijden van greenwashing

Uitgevende instellingen hebben een prikkel om prestaties groener voor te stellen ('greenwashing'). Zij trekken dan makkelijker geld aan, betalen hiervoor vaak minder rente en stralen duurzaamheid uit naar de investeerder en consument. Door bewust of onbewust duurzame prestaties te overdrijven, ontstaat een verschil tussen de gepercipieerde en werkelijke prestatie. De CSRD draagt via nieuwe toelichtingsvereisten bij aan het voorkomen van het risico van greenwashing en duurzaam beleggen. De SFDR heeft onder andere als doel beleggers meer inzicht te geven in duurzaamheidsrisico's en de duurzaamheid van financiële producten beter vergelijkbaar te maken. Daarnaast is het ook bedoeld om greenwashing tegen te gaan.

Zekerheidsverlening over niet-financiële informatie verplicht via assurance-verklaring van de accountant

Bij de duurzaamheidsverslaggeving die onder de CSRD in het bestuursverslag moet worden opgenomen is een assurance-verklaring verplicht bij de niet-financiële informatie die is opgesteld op basis van de ESRS. Daarbij gaat het om assurance met een beperkte mate van zekerheid. Deze assurance kan worden verstrekt door de externe accountant die de wettelijke controle van de jaarrekening uitvoert of een andere accountant van een accountantsorganisatie met een vergunning voor het uitvoeren van wettelijke controles.[8] Uiterlijk 1 oktober 2026 stelt de Europese Commissie assurance standaarden vast die betrekking hebben op het verstrekken van een beperkte mate van zekerheid. Assurance standaarden die betrekking hebben op het verstrekken van een redelijke mate van zekerheid moeten uiterlijk 1 oktober 2028 door de Europese Commissie worden vastgesteld.[9]

Leeswijzer

In de hoofdstukken 2, 3, 4 en 5 beschrijven we de uitkomsten van ons onderzoek bij ondernemingen en accountantsorganisaties. Hoofdstuk 2 is gewijd aan transparante, evenwichtige en samenhangende duurzaamheidsverslaggeving. Hoofdstuk 3 gaat in op de uitdagingen voor ondernemingen en accountantsorganisaties rondom de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van duurzaamheidsdata. Hoofdstuk 4 heeft betrekking op de begrijpelijkheid van de assurance-verklaring. Hoofdstuk 5 gaat over de benodigde capaciteit en deskundigheid, de inrichting van accountantsorganisaties en het stelsel van kwaliteitsbeheersing. In hoofdstuk 6 beschrijven we de onderzoeksmethodiek.

8 En mogelijk door een onafhankelijke assurance provider (niet zijnde een accountantsorganisatie), afhankelijk of Nederland gebruik maakt van de lidstaatoptie.
9 Dit eerst na een beoordeling om te bepalen of een redelijke mate van zekerheid haalbaar is voor accountants en ondernemingen.

02 Duurzaamheidsverslaggeving heeft in korte tijd nog een lange weg te gaan

Ondernemingen moeten transparant zijn over hun impact op milieu en samenleving en over de financiële impact van ESG-factoren op de onderneming. Dat verwachten gebruikers, zoals beleggers, overheden en NGO's[10] in toenemende mate. Ze moeten daarbij voldoende aandacht besteden aan zowel gunstige/positieve aspecten als ongunstige/negatieve aspecten van de bedrijfsactiviteiten. Zo moet greenwashing worden voorkomen. Het gaat om het eerlijke verhaal. Verder is voor gebruikers van het jaarverslag een goede verbinding tussen de financiële en de niet-financiële verslaggeving belangrijk. Tenslotte moet er een logische en samenhangende verbinding zijn tussen de verschillende onderdelen van het bestuursverslag die betrekking hebben op ESG, zoals strategie, doelstellingen, risicoparagraaf en prestaties en het dividend- en beloningsbeleid.

Naar aanleiding van ons onderzoek delen wij in dit hoofdstuk 5 actiepunten die bijdragen aan de evenwichtige en samenhangende duurzaamheidsverslaggeving die CSRD van ondernemingen verwacht:

2.1 De belangrijkste duurzaamheidsonderwerpen voor een onderneming moeten prominenter naar voren komen in hun verslaggeving

Voor gebruikers is het nuttig als ondernemingen het relatieve belang van de duurzaamheidsonderwerpen inzichtelijk maken. Veel ondernemingen hebben een materialiteitsmatrix. Dat is een matrix waarin visueel het relatieve belang van de belangrijke duurzaamheidsonderwerpen voor een onderneming wordt getoond. Deze onderwerpen komen bijvoorbeeld voort uit gesprekken met diverse stakeholders. Klimaatverandering scoort hierin vaak hoog, maar hoe dit vervolgens wordt vertaald naar strategische acties en financiële planning komt onvoldoende naar voren. Daarnaast lichten ondernemingen vaak niet toe hoe hun rendementsdoelstellingen zich verhouden tot de mogelijke kosten die gepaard gaan met het beperken van bijvoorbeeld hun milieuschade of andere maatschappelijke kosten. Voor gebruikers kan het nuttig zijn dat ondernemingen dit inzichtelijk maken in de materialiteitsanalyse en -matrix, door daarin ook het relatieve belang van financiële onderwerpen, zoals financieel rendement te duiden.

Good practice:
Hoe verhoudt het belang van financiële onderwerpen zich tot belangrijke duurzaamheidsthema's? Neem een materialiteitsmatrix op, waarin zowel financiële als niet-financiële onderwerpen zijn opgenomen. Dat maakt het relatieve belang van beide onderwerpen voor een gebruiker inzichtelijk. De materialiteitsmatrix in de jaarrekening van BAM illustreert dit. Link: https://annualreportbam.com/annual-report/?page=22.

Er moet een duidelijke samenhang zijn tussen de weging van de duurzaamheidsonderwerpen in de materialiteitsmatrix en de hoeveelheid aandacht voor deze onderwerpen in het jaarverslag. Hierin is in een aantal gevallen nog verbetering mogelijk, zodat een evenwichtig en samenhangend beeld van duurzaamheidsverslaggeving wordt gegeven. Zo zien wij bijvoorbeeld dat voor belangrijke materiële onderwerpen soms prestatie-indicatoren ontbreken. Ook zien wij dat de gevraagde zekerheid van de externe accountant in een aantal gevallen niet aansluit bij het relatieve belang van het betreffende duurzaamheidsonderwerp. Zo wordt bijvoorbeeld voor een onderneming op relatief minder belangrijke duurzaamheidsonderwerpen een redelijke mate van zekerheid gegeven en een beperkte mate van zekerheid op de onderwerpen waar het voor die onderneming werkelijk om draait.

10 NGO's zijn niet-gouvermentele organisaties. Dit zijn organisaties zonder winstoogmerk die zich bezighouden met sociaal-maatschappelijke, humanitaire of politieke doelen.

Dat kan komen doordat de belangrijkere duurzaamheidsonderwerpen moeilijker meetbaar en controleerbaar zijn.

2.2 Ondernemingen moeten beter rapporteren over de negatieve effecten van hun bedrijfsvoering op het milieu en de samenleving

In onze interviews met de ondernemingen hebben zij aangegeven dat de dubbele materialiteit één van de uitdagingen van de CSRD is. Dubbele materialiteit betekent dat ondernemingen moeten rapporteren over zowel de (financiële) impact van de omgeving, bijvoorbeeld klimaatverandering op de onderneming (van buiten naar binnen) als ook over hun positieve en nadelige impact op milieu en samenleving (van binnen naar buiten). In ons onderzoek, dat is toegespitst op klimaat, geven ondernemingen aan dat zij het complex vinden dit naar financiële impact te vertalen in termen van financiële risico's en de waardering van activa.

Figuur 4. Dubbele materialiteit

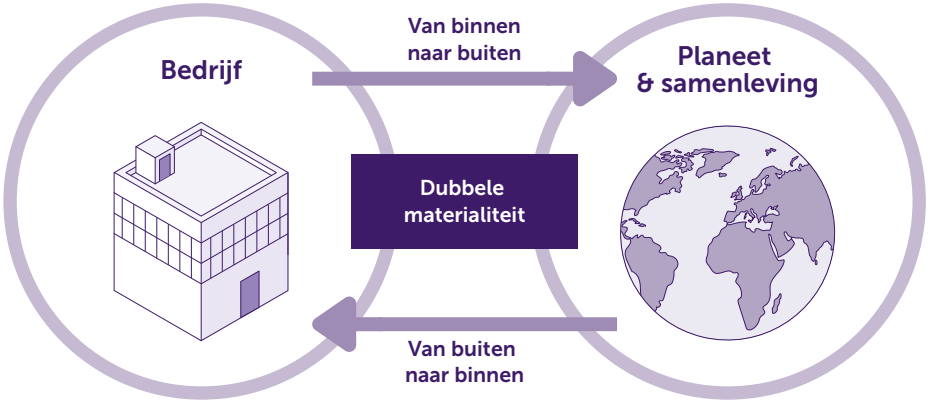

Uit ons onderzoek blijkt dat de helft van de 27 beursgenoteerde ondernemingen de negatieve effecten van ondernemingen op milieu en samenleving niet of beperkt toelicht. Dit beeld sluit aan bij observaties uit eerdere onderzoeken.[11] Met uitzondering van de uitstoot van broeikasgassen, die door de meeste ondernemingen in de verslagen wel worden toegelicht, gaan zij niet of nauwelijks in op andere mogelijk negatieve effecten. Gebruikers krijgen daardoor geen evenwichtig beeld van de gevolgen van de bedrijfsvoering, waardoor zij mogelijk verkeerde beslissingen nemen. Voor het geven van een evenwichtig beeld en om greenwashing tegen te gaan is het noodzakelijk dat de gerapporteerde positieve en negatieve aspecten in balans zijn. Dit wordt ook expliciet benoemd in de ESRS.

2.3 Ondernemingen moeten transparanter zijn over de (financiële) impact van klimaatverandering en de energietransitie op de onderneming

De (energie)transitie naar een meer duurzame samenleving en de mitigatie en aanpassing aan klimaatverandering hebben financiële consequenties voor ondernemingen. Zo moeten zij mogelijk investeren in nieuwe energietechnologieën en zich beschermen tegen de mogelijke fysieke impact van klimaatverandering. Klimaatverandering leidt ook tot verandering in de vraag naar bepaalde producten en diensten van ondernemingen. De vraag naar niet-duurzame producten neemt bijvoorbeeld af, terwijl er juist meer vraag is naar duurzame producten.

De meerderheid van de ondernemingen is niet transparant over de risico's en (financiële) gevolgen van klimaatverandering. Daaronder vallen ook de investeringen die nodig zijn voor de energietransitie en klimaatadaptiemaatregelen. Ook zien we op dit onderwerp onvoldoende samenhang tussen de informatie in het bestuursverslag en de jaarrekening. Slechts een beperkt aantal ondernemingen geeft aan dat de gevolgen van de energietransitie en klimaatverandering impact hebben op de financiële positie en het resultaat, en gaan over tot afwaardering van activa.

11 Toepassing nieuwe verslaggevingsregels op koers (afm.nl)

Het overgrote deel van de ondernemingen geeft aan dat de financiële gevolgen van klimaatrisico's nog te onzeker zijn en dat er op dit moment geen impact is op de financiële positie en resultaten van de onderneming. Een aantal ondernemingen geeft daarbij aan dat dit komt door het hanteren van een verschillende tijdshorizon, bijvoorbeeld omdat de beoordeling van waardeverminderingen is gebaseerd op een budgetperiode van 3 tot 5 jaar en niet over een veel langere periode, bijvoorbeeld tot 2050. Andere ondernemingen verwijzen naar de onzekerheid over toekomstige klimaatgebeurtenissen en onzekerheden met betrekking tot toekomstige wet- en regelgeving.

In de ESRS staat dat ondernemingen moeten aangeven hoe zij scenario-analyse hebben toegepast bij het in kaart brengen van klimaatrisico's. Veel ondernemingen lichten toe dat scenario's worden gebruikt om klimaatrisico's in kaart te brengen. Echter, weinig ondernemingen geven daadwerkelijke informatie over deze scenario's. Waar dat wel wordt gedaan ontbreekt de link tussen deze scenario's en de impact op de financiële positie en het resultaat. Bijvoorbeeld als het gaat om de beoordeling van mogelijke waardeverminderingen van activa.

Wij moedigen ondernemingen aan om toe te lichten hoe de scenario's ten aanzien van klimaatrisico's linken aan de strategie en de financiële planning en wat dit betekent voor de huidige financiële verslaggeving. Dit bevordert de verbinding tussen de financiële en de niet-financiële verslaggeving.

Good practice:
Hoe kunnen ondernemingen transparanter zijn over de (financiële) impact van klimaatverandering en de energietransitie? Neem toelichtingen op in het jaarverslag waarin het (mogelijke) effect van verschillende klimaatscenario's en maatregelen en gevolgen zichtbaar wordt gemaakt. Zie voor een goed voorbeeld de jaarrekening van Unilever. Link: https://www.unilever.com/files/92ui5egz/production/e582e46a7f-7170fd10be32cf65113b738f19f0c2.pdf (Pagina 61).

2.4 Ondernemingen moeten in hun verslaggeving duidelijker zijn over de manier waarop zij hun klimaatdoelstellingen denken te realiseren en welke dilemma's ze daarbij ervaren

Figuur 5. Scope 1, 2 en 3

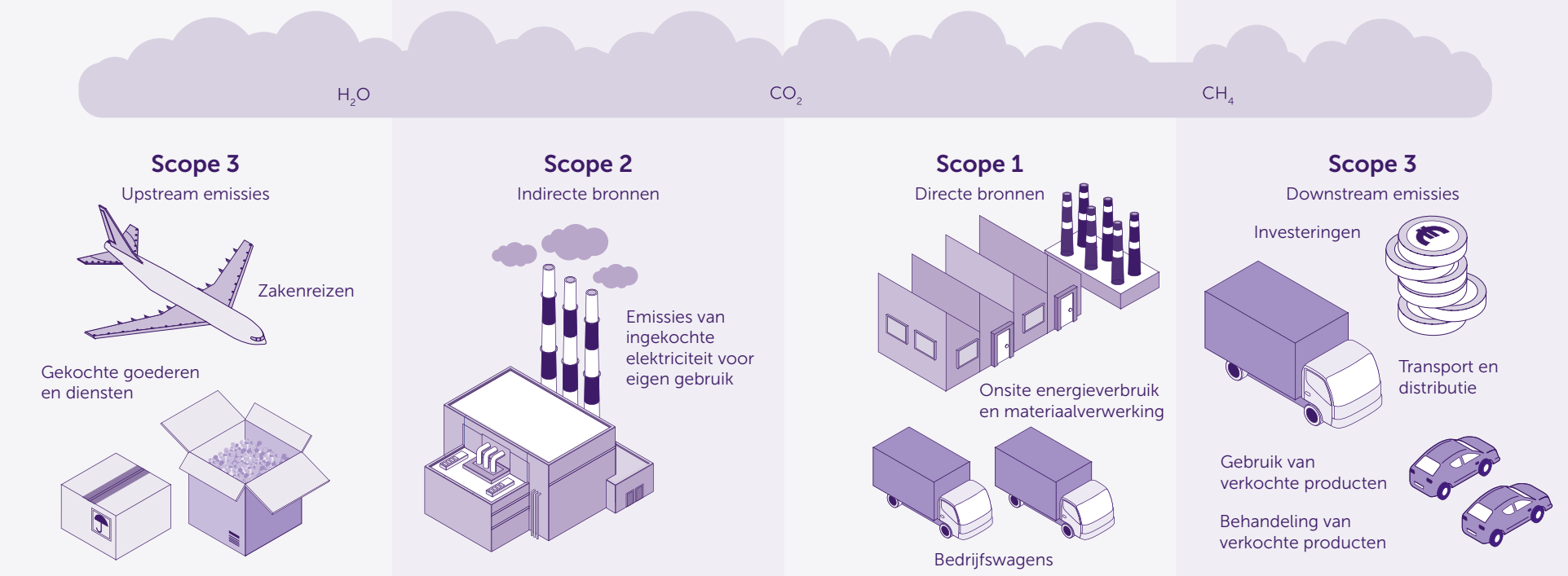

Scope 1, 2 en 3 zijn termen die worden gebruikt om bronnen van Greenhouse Gas (GHG) emissies te categoriseren en uit te drukken. GHG-emissies betreft het uitstoten van gassen die bijdragen aan het broeikaseffect wat tot opwarming van de aarde leidt, zoals koolstofdioxide (CO_2), methaan (CH_4) en waterdamp (H^2O). Reductie van deze emissies speelt een belangrijk rol bij het behalen van de klimaatdoelstellingen. Scope 1 zijn emissies die direct vrijkomen bij de operationele activiteiten van de onderneming, zoals bij het gebruik van fossiele brandstoffen gas, olie of kolen. Scope 2 zijn indirecte emissies die niet direct veroorzaakt worden door de onderneming, maar wel zijn toe te rekenen aan de activiteiten van de onderneming. Dit omvat bijvoorbeeld ingekochte elektriciteit. De emissie komt niet vrij bij het gebruik van elektriciteit, maar bij het opwekken van de elektriciteit door verbranding van fossiele brandstoffen in de elektriciteitscentrale. Scope 3 zijn de overige (niet opgenomen in scope 2) indirecte emissies die voorkomen in de waardeketen van de onderneming, de upstream- en downstreamemissies. Dit zijn bijvoorbeeld emissies die vrij komen bij de inwinning en het transport van grondstoffen.

Ondernemingen nemen in hun CO_2-reductiedoelstellingen beperkt scope-3-emissies mee, terwijl die emissies verreweg het meeste bijdragen aan de totale uitstoot van broeikasgassen. Ondernemingen drukken hun doelstellingen op het gebied van klimaat vaak uit in CO_2-neutraal (net-zero). Daarbij valt op dat deze reductiedoelstellingen vooral betrekking hebben op scope 1 en 2 en maar beperkt op scope 3. Uit de jaarverslagen van ondernemingen die hun scope-3-emissies wel volledig rapporteren, blijkt dat deze emissies goed zijn tot wel 95% van de totale uitstoot van broeikassen van de onderneming en haar ketenpartners.[12]

De helft van de onderzochte ondernemingen maakt niet duidelijk hoe zij hun klimaatdoelstellingen denken te realiseren en welke dilemma's ze daarbij ervaren. In de ESRS staat voorgeschreven dat ondernemingen hier uitgebreid op in moeten gaan. We benadrukken daarom dat ondernemingen concreet moeten zijn over hoe ze hun klimaatdoelen (denken te) behalen. Ook moeten zij transparant zijn over de onzekerheden ten aanzien van de haalbaarheid van deze klimaatdoelen. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op onzekerheden rondom afvang en opslag van CO_2. Ook worden de laatste tijd vraagtekens bij de betrouwbaarheid van de vrijwillige carbon credits. Hierbij ligt greenwashing op de loer.[13]

Steeds meer bedrijven sluiten zich aan bij het Science Based Targets initiative (SBTi)[14] en laten hun klimaatdoelstellingen valideren op basis van een wetenschappelijke methode. Ondernemingen zetten daarmee een goede stap, maar moeten wel toelichten waar ze staan in hun validatieproces. Dat heeft dan bijvoorbeeld betrekking op de vraag welke activiteiten in de berekeningen zijn meegenomen, de reductiedoelstellingen en de temperatuurstijging en het tijdspad waarvan uit wordt gegaan. In de ESRS staat dat een wetenschappelijke benadering, zoals de SBTi, kan worden gebruikt ter onderbouwing van de reductiedoelstellingen van de onderneming.

2.5 De rol van de externe accountant is belangrijk bij het beoordelen van het evenwichtige beeld van duurzaamheidsverslaggeving

Wij zien dat accountantsorganisaties aandacht hebben voor klimaatrisico's en de toelichting daarvan in het jaarverslag. Dit blijkt uit de geselecteerde assurance-verklaringen op de niet-financiële informatie van de Big-4 die wij hebben onderzocht. De accountantsorganisaties bieden ondersteuning door middel van beschikbare richtlijnen, templates en werkprogramma's voor het identificeren en inschatten van klimaatrisico's.

Als de externe accountant zekerheid geeft bij de duurzaamheidsverslaggeving moet hij het totaalbeeld evalueren. Daarbij moet die in ieder geval vaststellen dat de verstrekte informatie niet misleidend is en dat het verslag evenwichtig is. Ook moeten de behandelde onderwerpen duidelijk en toereikend zijn toegelicht. Opdrachten voor het verlenen van assurance op niet-financiële informatie moeten worden uitgevoerd op basis van de internationale standaard 3000A, of de Nederlandse standaard voor maatschappelijke verslagen 3810N.[15] Wij constateren dat assurance-verklaringen over niet-financiële informatie zowel op basis van Standaard 3000A als op Standaard 3810N worden afgegeven. In ons onderzoek zijn 7 van de 17 assurance-verklaringen over niet-financiële informatie op basis van Standaard 3000A verstrekt en 10 op Standaard 3810N. In Standaard 3810N wordt expliciet aandacht gevraagd voor het evenwichtige beeld. Duurzaamheidsverslaggeving waarover op basis van Standaard 3810N wordt gerapporteerd laat een evenwichtiger beeld zien.

12 Dit sluit aan bij het rapport Carbon Market Watch (pagina 24).
13 Publicatie trendzicht-2023.pdf (pagina 21)
14 Science Based Targets

15 De accountant voert de opdrachten uit op basis van NV COS (Nadere Voorschriften Controle en Overige Standaarden).

Good practice:
Hoe kunnen accountants nagaan dat de ondernemingen een evenwichtig beeld geven in het jaarverslag? De accountantsorganisatie biedt ondersteuning aan haar externe accountants middels een methodiek waarbij materiële thema's vanuit de materialiteitsmatrix worden gekoppeld aan de toelichtingen daarover in het jaarverslag en de daaraan gekoppelde Key Performance Indicators (KPI's).[16] Vervolgens wordt op basis van een aantal criteria, bijvoorbeeld of de KPI is gekoppeld aan de management beloning nagegaan welke toelichtingen en KPI's significant zijn en of deze met voldoende prominentie in het jaarverslag staan, zodat een evenwichtig beeld wordt gegeven.

Good practice:
Hoe kunnen ondernemingen de externe accountant beter betrekken vanuit zijn rol bij de beoordeling van het evenwichtige beeld van duurzaamheidsverslaggeving? De accountant zet automatische tooling in om na te gaan of de toonzetting in de zin van positieve en negatieve bewoordingen in het jaarverslag in balans is, zodat de onderneming een evenwichtig beeld geeft.

16 Dit zijn meetbare waardes die worden gebruikt om prestaties van ondernemingen te meten.

03 Beschikbare en betrouwbare duurzaamheidsdata laat nog te wensen over

De ESRS vraagt om veel toelichtingen en prestatie-indicatoren op verschillende duurzaamheidsonderwerpen. De interne beheersing en IT systemen en processen rondom duurzaamheidsdata van ondernemingen moeten daarop zijn ingericht. In dit hoofdstuk doen wij een aantal aanbevelingen waarmee ondernemingen aan de slag kunnen.

3.1 Ondernemingen moeten versneld investeren in IT systemen en processen rondom duurzaamheidsdata

Het is belangrijk om tijdig verder te investeren in IT systemen en processen rondom duurzaamheidsdata. We zien nu namelijk nog een aantal flinke uitdagingen voor ondernemingen bij het verzamelen en registeren van deze duurzaamheidsdata, zoals:

- **Er moet veel meer en specifieke duurzaamheidsdata worden verzameld dan waarover op dit moment wordt gerapporteerd**
  Allereerst moeten de ondernemingen nagaan welke data zij nodig hebben van welke partijen, zowel intern als extern uit de keten om te kunnen rapporteren in overeenstemming met de ESRS. Vervolgens moeten de ondernemingen hun IT systemen en processen hierop inrichten, om te zorgen dat data beschikbaar en betrouwbaar is. Deze data is vaak niet te halen uit de bestaande (financiële) administratie. Ook is veel duurzaamheidsdata nog niet zo betrouwbaar als financiële data. Daarom is het belangrijk dat ondernemingen de mate van betrouwbaarheid en de mate waarin schattingen een rol spelen goed toelichten.

- **Uniformiteit ontbreekt bij het verzamelen en registeren van duurzaamheidsdata**
  Ondernemingen moeten binnen de gehele organisatie en waardeketen op dezelfde manier data verzamelen en registreren. Dit zodat duurzaamheidsinformatie goed vergelijkbaar is en gemakkelijk om te rapporteren.

- **De IT systemen, processen en governance rondom duurzaamheidsdata zijn op dit moment nog niet genoeg ontwikkeld**
  Een goed opgezet systeem van processen en interne beheersing stelt ondernemingen in staat om relevante en betrouwbare duurzaamheidsdata effectief en efficiënt te verzamelen en te rapporteren. Wij moedigen ondernemingen aan om hiermee tijdig te beginnen, zodat eventuele uitdagingen en verbeterpunten vóór inwerkingtreding van de CSRD worden geïdentificeerd en opgevolgd. Elementen die hierbij een rol moeten spelen:
  - Integreer duurzaamheid in de strategie. Duurzaamheidsdata helpt voor de toewijzing van kapitaal door investeerders;
  - Implementeer specifieke interne beheersingsmaatregelen rondom duurzaamheidsdata;
  - Betrek de financiële afdeling en het auditcomité.

3.2 De externe accountant heeft zijn eigen uitdagingen met externe bronnen

De externe accountant steunt op de interne beheersing van de IT systemen en processen van de onderneming en is afhankelijk van de informatie die door de onderneming wordt aangeleverd. Waar de interne beheersing van de IT systemen en processen van de onderneming onvoldoende werkt, voert de externe accountant gegevensgerichte werkzaamheden uit.

De problemen die de onderneming ervaart bij het verzamelen en rapporteren van relevante en betrouwbare data vertalen zich door naar de werkzaamheden van de externe accountant. Bij deze werkzaamheden maakt de accountant op specifieke onderdelen van de duurzaamheidsverslaggeving gebruik van externe bronnen.

De accountant moet deze bronnen beoordelen of toetsen op betrouwbaarheid, juistheid en volledigheid. De vraag is met welke diepgang deze werkzaamheden moeten worden uitgevoerd om tot voldoende en geschikte assurance-informatie te komen. Een voorbeeld hiervan is het toetsen van de betrouwbaarheid van de externe partijen en de door hen vrijwillig uitgegeven carbon offset certificaten. Hierop bestaat geen officieel toezicht.

3.3 Duurzaamheidsdata over scope 3 ontbreekt

Door het ontbreken van duurzaamheidsdata over scope 3, rapporteren ondernemingen te weinig over scope-3-emissies. Uit ons onderzoekt blijkt dat 11 van de 27 ondernemingen geen of beperkte scope-3-toelichtingen geven. Dat sluit aan bij onze observatie in paragraaf 2.4 dat CO_2 reductiedoelstellingen vooral betrekking hebben op scope 1 en 2 en maar beperkt op scope 3.

Scope-3-emissies spelen de belangrijkste rol bij klimaatverandering. Daarom vinden wij dat alle ondernemingen zich met het oog op de komst van de CSRD meer moeten inspannen om hun scope-3-emissies toe te lichten. Informatie over scope-3-emissies is waardevol voor gebruikers, want het geeft inzicht in de impact van een onderneming op klimaatverandering en laat zien wat ondernemingen kunnen doen om dit tegen te gaan. Ondernemingen moeten daarbij ook vermelden welke klanten en leveranciers in de waardeketen in de berekeningen zijn betrokken en in hoeverre hun scope-3-informatie al juist, volledig en betrouwbaar is. De ESRS maken het rapporteren van scope 1, 2 en 3 data verplicht.

In interviews geven ondernemingen aan dat de rapportage over scope-3- emissies complex is. Wij onderkennen dat het verkrijgen van scope-3-emissies data niet eenvoudig is, omdat scope-3-emissies gebaseerd zijn op een combinatie van verschillende methoden, assumpties en duurzaamheidsdata, variërend van precieze tot geëxtrapoleerde data. Daarnaast omvat scope 3 de indirecte emissies die voortvloeien uit activiteiten die niet onder directe controle van de onderneming staan, zoals die van leveranciers en klanten. Dit betekent dat ondernemingen afhankelijk zijn van data van verschillende partijen in de keten om een compleet beeld te krijgen van de scope-3-emissies.

De ondernemingen en de ketenpartners moeten gezamenlijk stappen zetten om deze data uit de keten te halen.

Ondernemingen hebben op dit moment (nog) geen of beperkte toegang tot betrouwbare data over emissies in de gehele keten. De reden hiervoor is dat toeleveranciers of klanten, vanwege uitdagingen op het gebied van technische kennis, middelen of financiën, geen duurzaamheidsrapportage verstrekken of (nog) geen duurzaamheidsdata verzamelen en registreren. Zelfs als deze data wel beschikbaar is, kan het moeilijk zijn om deze centraal te verzamelen, te registreren en te integreren in de duurzaamheidsinformatie van de onderneming. Dit komt door de verschillende beschikbare methoden en veronderstellingen en het ontbreken van uniformiteit voor de gehele keten.

Juist door deze dilemma's moedigen wij ondernemingen aan transparant te zijn over de uitdagingen bij het verzamelen van duurzaamheidsdata rondom scope-3-emissies en de gehele keten te betrekken bij de aanlevering ervan[17]. Ondernemingen kunnen de ketenbetrokkenheid verhogen door bijvoorbeeld de leveranciers en klanten met de grootste uitstoot van scope-3-emissies te identificeren en met deze partijen verder samen te werken om scope-3-emissiedata te verzamelen en te standaardiseren. Dit draagt bij aan het vergroten van de kwaliteit van de data uit de waardeketen.

Good practice:
Hoe kan een onderneming ketenpartners beter betrekken? Voer audits uit bij leveranciers en neem initiatieven om de partijen binnen de waardeketen te stimuleren om data aan te leveren, zoals een loyaliteitsprogramma waar partijen een tegenprestatie krijgen bij het beschikbaar stellen van data.

17 See guidance on communication with stakeholders: https://sciencebasedtargets.org/resources/files/Net-Zero-Standard.pdf

Good practice:
Hoe kan een onderneming meer rapporteren over scope-3-emissies? Vermeld in de toelichting op scope-3-emissies ook welke klanten en leveranciers in de waardeketen in de berekeningen zijn betrokken en in hoeverre hun scope 3 informatie al juist, volledig en betrouwbaar is. De jaarrekening van ASML is hiervan een goed voorbeeld. Link: https://www.asml.com/en/investors/annual-report/2021 (Pagina 231).

04 Zorgen over de begrijpelijkheid van de assurance-verklaring

De niet-financiële informatie die ondernemingen in hun jaarverslag opnemen, moet na de inwerkingtreding van de CSRD in 2024 verplicht van een assurance-verklaring worden voorzien. Een aantal ondernemingen vraagt hun accountant nu al op vrijwillige basis zekerheid te geven op (een deel van) de niet-financiële informatie waarover zij rapporteren.

De assurance-verklaring van de externe accountant moet begrijpelijk zijn voor gebruikers, zodat die geen hogere verwachtingen schept dan gerechtvaardigd is. Ook moet duidelijk zijn aan welke niet-financiële informatie welke mate van zekerheid is gegeven en welke werkzaamheden de externe accountant precies heeft verricht. Dit is afhankelijk van onder andere de beschikbaarheid en betrouwbaarheid van niet-financiële informatie.

Het oordeel van de externe accountant over de betrouwbaarheid van de niet-financiële informatie wordt tot uitdrukking gebracht in een assurance-verklaring.[18] Het verstrekken van een assurance-verklaring kan zowel via een gecombineerde verklaring[19] als een separate verklaring.

In de onderzochte jaarverslagen zien wij dat de externe accountant vaak een beperkte mate van zekerheid afgeeft bij niet-financiële informatie. In een aantal gevallen geeft de externe accountant ook een redelijke mate van zekerheid.[20] Voor de gebruiker moet helder moet zijn wat een beperkte of redelijke mate van zekerheid inhoudt en welke werkzaamheden door de externe accountant zijn uitgevoerd om tot deze mate van zekerheid te komen.

18 De assurance-verklaring met betrekking tot niet-financiële informatie kent twee soorten, namelijk een assurance-verklaring met een beperkte mate van zekerheid en een assurance-verklaring met een redelijke mate van zekerheid.
19 Dit is een verklaring die betrekking heeft op zowel de financiële als de niet-financiële verslaggeving.
20 Naar verwachting zullen op korte termijn vooral assurance-verklaringen met beperkte mate van zekerheid worden verstrekt. Dit omdat de CSRD in eerste instantie beperkte mate van zekerheid verplicht stelt.

In dit hoofdstuk delen wij een aantal zorgen rondom de begrijpelijkheid van de assurance-verklaring, maar er zijn ook good practices.

4.1 Gebruikers kunnen meer waarde hechten aan de assurance-verklaring dan gerechtvaardigd is

Wij maken ons vooral zorgen dat gebruikers van de jaarverslagen meer waarde kunnen hechten aan de assurance-verklaring bij niet-financiële informatie dan gerechtvaardigd is. Hier zijn verschillende redenen voor:

Scopebeperkingen die in de assurance-verklaring zijn aangebracht, zorgen voor onduidelijkheid. In ons onderzoek hebben wij alleen goedkeurende assurance-verklaringen aangetroffen. Ook zien wij dat in een aantal onderzochte assurance-verklaringen scopebeperkingen zijn aangebracht door de externe accountant, al dan niet in overleg met de onderneming. De accountant heeft in die gevallen een goedkeurende verklaring afgegeven, terwijl die bij een ongewijzigde scope wellicht tot een andere conclusie zou zijn gekomen. Dan was bijvoorbeeld een assurance-verklaring met beperking mogelijk meer op z'n plaats geweest. Het effect en de impact van de aangebrachte scopebeperkingen komen bij het merendeel van de onderzochte assurance-verklaringen niet duidelijk naar voren. Bij de gebruiker kan hierdoor de indruk gewekt worden dat alle gerapporteerde duurzaamheidscijfers en tekstclaims onderdeel zijn van de assurance-verklaring, hoewel dit niet het geval hoeft te zijn.

Combinaties van 'redelijke mate van zekerheid' en 'beperkte mate van zekerheid' werken verwarrend. In een aantal gevallen zien wij dat de assurance-verklaring een combinatie bevat van een redelijke mate van zekerheid en een beperkte mate van zekerheid. De combinatie van verschillende mate van zekerheden binnen een assurance-verklaring bevordert de leesbaarheid en begrijpelijkheid bij de gebruiker niet. Hierdoor kan bij de gebruiker onterecht de indruk worden gewekt dat de externe accountant qua omvang en diepgang dezelfde soort werkzaamheden heeft verricht over alle gerapporteerde niet-financiële informatie.

Verschillen in aard en diepgang van de assurancewerkzaamheden bij een verklaring met een beperkte mate van zekerheid leiden tot vraagtekens. Uit de onderzochte assurance-verklaringen met een beperkte mate van zekerheid blijkt dat de aard en diepgang van de uitgevoerde werkzaamheden door de accountant verschilt per opdracht. Door deze verschillen in werkzaamheden kan bij gebruikers verwarring ontstaan over wat een assurance-verklaring met een beperkte mate van zekerheid daadwerkelijk inhoudt. Als de accountant expliciet toelicht welke werkzaamheden zijn uitgevoerd bij beperkte en redelijke mate van zekerheid, wordt duidelijker hoe die tot zijn assurance-verklaring is gekomen. De komst van standaarden voor de assurance van duurzaamheidsrapportering helpt bij het verkleinen van het risico van verschillende opvattingen en verwachtingen over wat een beperkte en redelijke mate van zekerheid inhouden.

De gerapporteerde getallen zijn mogelijk niet correct. In een aantal gevallen wordt assurance gegeven op specifiek gerapporteerde getallen, waarbij dit getal beïnvloed wordt door verschillende variabelen, assumpties, onzekerheden en met vertraging van bijvoorbeeld een jaar wordt gerapporteerd. Het is dus de vraag of het gerapporteerde getal correct is. Dit ziet bijvoorbeeld op specifiek gerapporteerde scope-3-emissiegetallen. De accountant zou hier aandacht aan kunnen schenken in de assurance-verklaring.

4.2 CSRD helpt deels bij het wegnemen van zorgen

De zorgen over de begrijpelijkheid van de assurance-verklaring bij niet-financiële informatie worden deels weggenomen door de inwerkingtreding van de CSRD. Het selectief buiten beschouwing laten van bepaalde niet-financiële informatie, omdat deze informatie bijvoorbeeld niet beschikbaar of betrouwbaar is, is dan niet meer toegestaan. Daarmee beoogt de CSRD 'cherry-picking' uit te sluiten. Hierdoor worden in de toekomst mogelijk meer niet- goedkeurende assurance-verklaringen verstrekt. Te denken valt aan een assurance-verklaring met beperking.

4.3 Maak uitdagingen en dilemma's in de assurance-verklaring transparant

In de onderzochte assurance-verklaringen zien wij beperkt terugkomen met welke lastige vraagstukken de externe accountant te maken heeft gehad en hoe die zijn geadresseerd. Wij vragen om hier transparanter over te rapporteren. Zo wordt de assurance-verklaring informatiever en de transparantie over de assurance-opdracht vergroot. Dit versterkt het inzicht bij de gebruiker. Zo was bijvoorbeeld bij sommige onderzochte assuranceopdrachten bepaalde data waarover zekerheid moest worden gegeven niet beschikbaar of betrouwbaar, terwijl daar bij de acceptatie van de opdracht wel vanuit was gegaan. Een aantal externe accountants koos ervoor deze data vervolgens buiten de scope van de verklaring te houden. Dit terwijl zij deze omstandigheid ook in het oordeel van de assurance-verklaring tot uitdrukking hadden kunnen laten komen.

Good practice:
Hoe maakt de accountant uitdagingen en dilemma's inzichtelijk in de assurance-verklaring? Breng die uitdagingen en dilemma's tot uitdrukking in een Key Review Matter, Key Audit Matter of in de lijst van uitgevoerde werkzaamheden. De volgende assurance-verklaring illustreert dit. Link: https://www.signify.com/static/2021/signify-annual-report-2021.pdf (Pagina 163).

Good practice:
Hoe kan de accountant risico's op greenwashing voorkomen? Bij de onderzochte assurance-verklaringen die op basis van Standaard 3000A zijn afgegeven zien wij dat de externe accountant, naast de minimaal vereiste werkzaamheden, ook werkzaamheden heeft uitgevoerd in het kader van het evenwichtig beeld. Bijvoorbeeld naast de KPI's die in scope van de opdracht vallen heeft de externe accountant ook werkzaamheden verricht over de gehele set aan KPI's om mogelijke risico's van greenwashing te adresseren.

Good practice:
Hoe zou de accountant klimaatrisico's tot uitdrukking kunnen brengen? Door het opnemen van een klimaatparagraaf in de assurance-verklaring maken de accountants inzichtelijk op welke wijze zij aandacht besteden aan klimaatrisico's.[21]

21 Het artikel 'Klimaatrisico's als kernpunt van de controle (accountant.nl)' laat zien een grote variëteit bestaat in de wijze waarop accountants in de verklaring rapporteren over klimaatrisico's.

05 Een dreigend tekort aan capaciteit en deskundigheid

De CSRD brengt voor ondernemingen en accountantsorganisaties uitdagingen met zich mee op het gebied van benodigde tijd, middelen, capaciteit en deskundigheid. Daarbij moeten ondernemingen stappen zetten om de interne IT systemen en processen rondom NFI-data naar een volgend volwassenheidsniveau te brengen (zie hoofdstuk 3). Voor accountantsorganisaties geldt dat hun inrichting en het bestaande stelsel van kwaliteitsbeheersing mee moet groeien met de verwachte toename in het aantal NFI-assurance-opdrachten.

5.1 Op weg naar CSRD zijn nog flinke stappen nodig op het gebied van capaciteit en deskundigheid

Ondernemingen staan voor een flinke uitdaging om tijdig aan de vereisten van de CSRD te voldoen als het gaat om capaciteit en deskundigheid. Dit is een flinke uitdaging. De implementatieperiode is relatief kort en voor goed personeel vissen zij in dezelfde vijver als bijvoorbeeld accountantsorganisaties. Daarbij gaat het niet alleen om het aantal medewerkers, maar ook om specifieke en schaarse expertises op het gebied van duurzaamheid. Daarnaast is van belang dat kennis en kunde op het gebied van NFI in alle lagen van de organisatie, tot bestuurdersniveau aan toe, verder ontwikkeld wordt.

Ook bij de accountantsorganisaties zien we het capaciteitsvraagstuk als een grote uitdaging. De arbeidsmarkt is op dit moment krap. Ook neemt de vraag naar specifieke duurzaamheidexpertises toe en is sprake van een toename in de uitstroom en een dalende instroom van personeel bij accountantsorganisaties. Ook de stijgende aandacht voor bijvoorbeeld thema's als fraude en corruptie bij ondernemingen en accountantsorganisaties speelt een rol bij de toenemende vraag naar deskundig personeel.

De Big-4-accountantsorganisaties hebben allen afzonderlijke ESG-afdelingen, met specialisten op het gebied van bijvoorbeeld carbon accounting, klimaatrisico's, circulariteit, water, biodiversiteit en mensenrechten. Deze afdelingen richten zich zowel op het verlenen van adviesdiensten op het gebied van duurzaamheid als het verlenen van assurance op niet-financiële informatie. Bij alle vier de organisaties bestaan deze afdelingen op dit moment uit ongeveer 100 medewerkers. De organisaties zijn nu aan het bepalen hoeveel medewerkers en welke specifieke ESG-expertises zij in de toekomst nodig denken te hebben. De meeste kantoren willen hun ESG-afdelingen de komende 3 jaar laten doorgroeien naar 200-250 medewerkers.

Om dit te realiseren hebben zij verschillende initiatieven bedacht:

- Bijscholen en omscholen van huidig personeel via in- en externe trainingen om zo over voldoende deskundigheid te beschikken voor het uitvoeren van assurance-opdrachten op het gebied van ESG;
- Werven van nieuw personeel, waarbij de accountantsorganisaties merken dat duurzaamheid een maatschappelijk aantrekkelijk onderwerp voor (Young) Professionals is. Daarnaast staat Nederland bekend als voorloper als het gaat om duurzaamheid en is daarmee aantrekkelijk voor buitenlandse medewerkers binnen het wereldwijde netwerk van de accountantsorganisatie;
- Outsourcing van redelijk eenvoudige werkzaamheden en het afstoten van cliënten om huidige capaciteit vrij te spelen; en
- Integreren van de ESG-afdelingen en de controlepraktijk in de toekomst; veel basisvaardigheden die nodig zijn voor het uitvoeren van controleopdrachten naar de jaarrekening kunnen ook worden ingezet bij NFI-assurance-opdrachten.

5.2 De inrichting van accountantsorganisaties moet versneld meegroeien met de verwachte hausse aan assurance-opdrachten

Het aantal opdrachten voor accountantsorganisaties om assurance te geven op door ondernemingen gerapporteerde niet-financiële informatie is op dit moment nog beperkt. Dat komt door het vrijwillige karakter van de assurance-verklaring op de niet-financiële informatie. De invoering van de CSRD leidt tot een aantal veranderingen:

- Assurance op niet-financiële informatie is verplicht;
- De assurance ziet op het geheel van veel meer en specifiekere niet-financiële informatie; de niet-financiële informatie moet namelijk verplicht worden opgesteld op basis van de ESRS; en
- Veel meer ondernemingen krijgen te maken met de nieuwe rapportage-verplichtingen en bijbehorende verplichte assurance.

Door de invoering van CSRD gaat het aantal assurance-opdrachten voor accountantsorganisaties explosief stijgen. Vooral de toename van het aantal ondernemingen[22] dat vanaf boekjaar 2025 verplicht moet rapporteren over duurzaamheid op basis van de ESRS zal tot een hausse aan nieuwe NFI-assurance-opdrachten leiden. We zien daarbij een risico dat accountantsorganisaties door een tekort aan deskundig personeel niet alle verplichte NFI-assurance-opdrachten kunnen accepteren, dan wel zorgvuldig kunnen uitvoeren. Zij moeten hierop anticiperen. Niet alleen door de handschoen op te pakken als het gaat om de uitdagingen op het gebied van capaciteit en deskundigheid, maar ook door hun inrichting en het bestaande stelsel van kwaliteitsbeheersing versneld mee te laten groeien met de verwachte sterke toename van het aantal (complexere) NFI-assurance-opdrachten.

22 Vanaf boekjaar 2024 geldt de CSRD voor grote Organisaties van Openbaar Belang met meer dan 500 werknemers. Dit zijn organisaties in de zin van artikel 2:398 lid 7 BW. Daarna volgen onder andere de resterende grote ondernemingen (boekjaar 2025) en de middelgrote en kleine beursgenoteerde ondernemingen (boekjaar 2026).

De organisatiestructuur moet worden aangepast op de verwachte groei in NFI opdrachten. We constateren dat de Big-4-accountantsorganisaties stappen zetten om NFI nog verder in te passen in hun organisatie. Sinds een jaar of twee schalen zij op verschillende manieren hun ESG-afdelingen en de daarbij horende organisatie (structuur) op. Daarnaast zetten de Big-4-accountantsorganisaties en overlegstructuren op en ontwikkelen zij een methodologie bij het uitvoeren van NFI-opdrachten.

Wij zien dat een aantal zaken op het gebied van NFI nu vaak nog informeel wordt afgestemd, bij gebrek aan vastomlijnde procedures. Dat geldt bijvoorbeeld voor:

- Coördinatie van vraag en aanbod van ESG-specialisten;
- Verdere integratie van sustainability in de financial audit praktijk;
- Consultatiebeleid op NFI-terrein;
- Specifiek beleid voor de acceptatie van NFI-assurance-opdrachten; en
- Verdere formalisatie van structuren en processen, zoals periodiek 'het net ophalen' en het door vertalen naar guidance, templates en ander trainingsmateriaal.

Wij verwachten dat het bestaande stelsel van kwaliteitsbeheersing hierin versneld meegroeit.

Good practices

Hoe kunnen accountantsorganisaties het stelsel van kwaliteitsbeheersing versterken?

- De Opdrachtgerichte Kwaliteitsbeoordeling (OKB) laten uitvoeren door iemand met specifieke duurzaamheidskennis; en
- Het intern coachen van teams op lopende NFI assurance opdrachten.

Hoe kunnen accountantsorganisaties capaciteit en deskundigheid versterken?

- Het volgen en maken van een minimaal aantal trainingsuren en praktijkuren als vereiste om assurance-verklaringen over duurzaamheidsverslaggeving af te kunnen tekenen;
- Naast het team dat de wettelijke controle uitvoert standaard betrokkenheid van het ESG-team bij alle assurance opdrachten in relatie tot NFI; en
- Gecombineerd traineeship gericht op wettelijke controles en assurance-opdrachten die zien op duurzaamheid.

06 Beschrijving van de onderzoeksmethodiek

6.1 Selectie jaarverslagen en accountantsorganisaties

De AFM heeft een aantal sectoren geïdentificeerd waar klimaataspecten en risico's, zoals de CO_2 uitstoot een grote rol spelen. Het betreft de volgende sectoren: banken, olie en gas, manufacturing, levensmiddelen en technologie. Per sector zijn de jaarverslagen van de meeste ondernemingen uit die sector geselecteerd. In totaal zijn de jaarverslagen van 27 beursgenoteerde ondernemingen over boekjaar 2021 meegenomen.[23] Op 17 van de 27 jaarverslagen is een assurance-verklaring op niet-financiële informatie gegeven.

Wij hebben 4 OOB-accountantsorganisaties (Deloitte, EY, KPMG en PwC) in ons onderzoek betrokken. De assurance-verklaringen op de niet-financiële informatie van de geselecteerde beursgenoteerde ondernemingen zijn alleen door deze accountantsorganisaties verstrekt.

8 van de 27 jaarverslagen zijn geselecteerd voor interviews met de desbetreffende ondernemingen en de externe accountants van deze ondernemingen. Op 7 van deze 8 jaarverslagen is assurance op niet-financiële informatie verstrekt. Bij de selectie van de interviews is verder rekening gehouden met een evenredige verdeling over de 4 OOB-accountantsorganisaties.

23 Dat is ongeveer een derde van de ondernemingen waarop de NFRD van toepassing is en die bij de AFM onder verslaggevingstoezicht staan.

6.2 Het onderzoek is gericht op klimaatrisico's

In het onderzoek hebben we ons gericht op de E van ESG, in het bijzonder klimaatrisico's. Het onderzoek bestaat uit de volgende onderdelen:

- Het analyseren van jaarverslagen van ondernemingen waar klimaataspecten en risico's, zoals CO_2 uitstoot een grote rol spelen (desktopreviews);
- Het houden van interviews met een aantal CEO's, CFO's, auditcommissieleden, Sustainability officers en andere managementleden van ondernemingen; en
- Het analyseren van documentatie van de onderzochte OOB-accountantsorganisaties (desktopreviews);
- Het houden van interviews met beleidsbepalers en andere vertegenwoordigers van de onderzochte OOB-accountantsorganisaties en externe accountants van deze accountantsorganisaties die bij (een deel van) de niet-financiële verslaggeving een assurance-verklaring hebben afgegeven.

6.3 De uitkomsten van het onderzoek

Het onderzoek is met name verkennend van aard. Relevante bevindingen uit de analyse van de geselecteerde jaarverslagen zijn teruggekoppeld aan beursgenoteerde ondernemingen.

Bij het verkennende deel van het onderzoek hebben wij inzicht verkregen in:

- De mate waarin sprake is van connectiviteit tussen de niet-financiële en financiële verslaggeving;
- De mate waarin de verschillende onderdelen van het bestuursverslag die betrekking hebben op ESG (strategie, doelstellingen, risicoparagraaf en prestaties), alsmede het dividend- en beloningsbeleid logisch en in samenhang met elkaar verbonden zijn;

- De mate waarin accountantsorganisaties en accountants invulling geven aan hun rol bij het verschaffen van zekerheid over niet-financiële informatie; en
- De wijze waarop de accountantsorganisaties de externe accountant ondersteunen bij het verstrekken van assurance ten aanzien van niet-financiële informatie.

Uit het verkennende onderzoek komen observaties die ondernemingen kunnen gebruiken om hun verslaggeving over niet-financiële verslaggeving verder te verbeteren. Accountantsorganisaties kunnen de observaties gebruiken om bijvoorbeeld de inrichting van hun kwaliteitsstelsel verder aan te scherpen.

6.4 De AFM baseert zich op analyses van jaarverslagen, documenten en interviews

Wij hebben dit onderzoek uitgevoerd op basis van de geselecteerde jaarverslagen en van de accountantsorganisaties ontvangen documentatie. Daarnaast hebben we interviews gehouden met vertegenwoordigers van ondernemingen en accountantsorganisaties.

6.5 Rapporteren over de uitkomsten van het onderzoek

Na afloop van het onderzoek hebben wij de voorlopige uitkomsten van dit onderzoek mondeling en schriftelijk teruggekoppeld aan de betrokken accountantsorganisaties.

Publiek rapport

De uitkomsten van het onderzoek zijn ontdaan van alle informatie die ze herleidbaar maken tot individuele ondernemingen, accountantsorganisaties of personen. Waar relevant hebben we aanpassingen gemaakt in het rapport.

6.6 De AFM onderkent beperkingen van het onderzoek

Door de manier waarop het onderzoek is uitgevoerd, bestaan beperkingen, ook voor wat betreft de conclusies die aan de uitkomsten verbonden kunnen worden.

Geen oordeel of de afgegeven assurance-verklaring toereikend is

Wij houden geen toezicht op de werkzaamheden van de externe accountant die toezien op het afgeven van assurance op niet-financiële informatie. We hebben niet onderzocht in hoeverre de afgegeven assurance op niet-financiële informatie is gebaseerd op voldoende en geschikte beoordelings- en controle-informatie.

Geen integraal onderzoek uitgevoerd

Wij hebben geen integraal onderzoek uitgevoerd naar alle aspecten van het jaarverslag respectievelijk de assurance-verklaring. De in dit rapport opgenomen uitkomsten dienen in dit licht te worden bezien. Het achterwege blijven van op- of aanmerkingen betekent daarom niet dat er geen andere omissies kunnen bestaan.

Geen statistische steekproef uitgevoerd

We hebben geen statistische steekproef uitgevoerd. We trekken geen conclusies over alle jaarverslagen die per onderzochte sector zijn betrokken in het onderzoek. Daarnaast trekken we geen conclusies over alle assurance-verklaringen die de onderzochte OOB-accountantsorganisaties hebben verstrekt.

Heeft u vragen of opmerkingen over deze publicatie?

Stuur een e-mail naar: redactie@afm.nl

Autoriteit Financiële Markten
Postbus 11723 | 1001 GS Amsterdam

Telefoon
020 797 2000

www.afm.nl

Volg ons: →

De AFM maakt zich sterk voor eerlijke en transparante financiële markten. Als onafhankelijke gedragstoezichthouder dragen wij bij aan duurzaam financieel welzijn in Nederland.

De tekst van deze publicatie is met zorg samengesteld en is informatief van aard. U kunt er geen rechten aan ontlenen. Door veranderende wet- en regelgeving op nationaal en internationaal niveau is het mogelijk dat de tekst niet actueel is op het moment dat u deze leest. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) is niet aansprakelijk voor de eventuele gevolgen – bijvoorbeeld geleden verlies of gederfde winst – ontstaan door of in verband met acties ondernomen naar aanleiding van deze tekst.

© Copyright AFM 2023